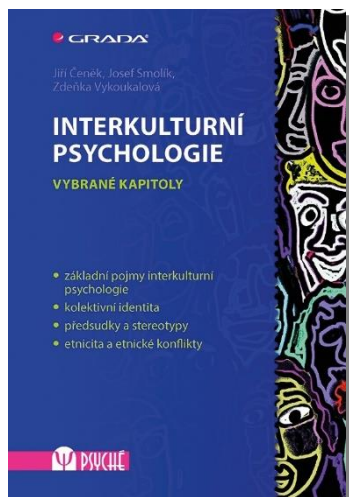

Recenze

Čeněk, J., Smolík, J., & Vykoukalová, J. (2016). *Interkulturní psychologie. Vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing.

Monografie autorů Čeněka, Smolíka a Vykoukalové se zabývá tématem či tematikou interkulturní psychologie, jejíž aktuálnost ve vztahu k současným globálním a celospolečenským jevům je poměrně vysoká. V době migračních vln je nutné studium a disputace nad rozmanitostí lidských kultur, jejich prolínáním, ovlivňováním, ale také nad případnými negativními důsledky. Nutno předznamenat, že interkulturní psychologie, resp. předmět jejího studia, je kruciólním pro diplomacii a mezinárodní vztahy, kde nepochopení, ale i pochopení druhého může vést k závažným globálním či regionálním důsledkům. Kniha osvětluje některé základní pojmy z psychologie, interkulturní psychologie, sociologie, politologie, etnologie, sociální antropologie a částečně také religionistiky. Vychází z ryze interdisciplinárního přístupu k problematice kultur, jejich vzájemných vztahů a zejména mechanismů a procesů v psychice jednotlivce ve vnímání sebe sama a druhých. Kniha obsahuje rovněž Segalovy hypotézy o vztahu

prostředí a vnímání, kontroverzní rozdíly IQ mezi rasami a politicko-sociální konstrukty současnosti, jako je politická korektnost a její důsledky či postmoderní pojmy jako xenofobie, islamofobie apod.

Ve vztahu k sociální pedagogice, jako primárně interdisciplinárního oboru, který má svoji oporu v současných potřebách a proměnách společnosti, je důležité se zaměřit na problematiku edukace ve vztahu k jiným kulturám, jejich akulturačnímu procesu (zejména integraci a inkluzi) a případné diskrepance v rozdílnostech psychických procesů zástupců jednotlivých kultur.

Publikace se skládá z mnoha přehledných kapitol a podkapitol, kde autoři srozumitelně a čtivě za pomoci schémat, tabulek a obrázků podávají čtenáři knihy ucelený přehled o základních přístupech, směrech a teoriích úzce propojených s předmětem interkulturní psychologie. Autoři vycházeli z hodnotově i oborově rozmanitých textů při zachování deskriptivního přístupu s dialektickým přesahem a jasně vymezené metodologie. Využití filozofické literatury a hesel s hypotetickými teoriemi a přístupy (např. hesla některých kapitol) tuto knihu obohacují o vize některých renomovaných, ale i kontroverzních autorů ilustrujících různá myšlenková schémata týkající se auto a heterostereotypů. Pro sociální pedagogiku, resp. pro studenty tohoto oboru a pro sociální pedagogy, jež pracují s etnickými menšinami, je vhodný zejména základní slovník pojmů, interkulturní specifika, projevy emocí a neologismy mající základ v konfliktech kultur. Možno říci, že kniha má osvětový charakter a je určena širokému spektru odborníků, kteří se dostávají do styku s problematikou střetu „jinakostí“ kulturních skupin a vůbec všech, kteří mají zájem na dalším studiu mezilidských vztahů v kulturně a etnicky diverzifikovaném světě.

V monografii je rovněž věnován skromný prostor tzv. kulturní konvergenci a divergenci, tj. sbližování a oddalování jednotlivých kultur (jejich hodnot, představ, obyčejů apod.). V souvislosti s dneškem – míníme tím dobu, kdy se obligatorně zabýváme problematikou migrace z jiných kulturních okruhů v rámci Evropy – je nutné připomenout definování kultury, střetu a konfliktu kultur a míře jejich rozdílností. Některými politickými aktivisty je připomínána např. domnělá a zároveň sporná analogie emigrace českých občanů do západních států v období reálně socialistického režimu k emigraci lidí z alogenních a kulturně zcela odlišných okruhů. Potřeba diskuze ohledně srovnávání těchto dvou zcela odlišných socio-kulturně-geografických jevů je podmínkou pro harmonizaci relativně nesmiřitelných táborů odpůrců imigrace a jejich zastánců. Z pohledu interkulturní psychologie, ale i sociální

pedagogiky je blízkost jednotlivých evropských kultur mnohem těsnější, a to z mnoha snadno prokazatelných důvodů. Autoři proto správně poznamenávají, že např. masové sdělovací prostředky vytváří nepřesný obraz „toho druhého,“ což činí v praktickém střetu kultur prostor pro animozity. S tím přímo souvisí podkapitola o multikulturalismu, kde autoři krátce, avšak přehledně popisují formy multikulturalismu, vize, kritiky a selhání z pohledu politických či jinak veřejně činných aktérů. Za přínosné lze považovat zmínku o Slavoji Žižekovi, který je z kulturně relativistických pozic přesvědčen o správnosti multikulturalismu, ale zároveň o nedostacích v jeho apologetice, jejichž následky můžeme např. pozorovat u eskalace rasistických lidových hnutí či stran. Multikulturalismus a jeho směřování, které je přímo spojeno s nejvyšší politikou, je úhelným kamenem pro další vývoj sociální pedagogiky a zejména té její části, která operuje se sociální patologií a jejími kategoriemi.

V kapitole o interkulturních rozdílech ve vnímání jsou vysvětleny základní procesy čítí a vnímání s přihlédnutím k prostředí jako determinantu těchto procesů, tzn., že vždy je nutné přihlížet k faktu, že lidé z jiných civilizačních okruhů mohou interpretovat různé oblasti sociální interakce odlišně. To může mít různé následky v podobě vzájemného nepochopení a vyústění v konflikt. Za zajímavé nebo přinejmenším zamyšleníhodné lze uvést Segalovy hypotézy o odlišnosti ve vnímání prostoru, např. úhlů. Zůstává však otázkou, ve které oblasti lze tyto hypotézy prakticky uplatnit? Lze si představit, že mohou být užitečné např. pro nadnárodní výrobní společnosti s globálním významem, v nichž je dominantní tzv. technické myšlení.

Autoři v části publikace s názvem „Interkulturní specifika v myšlení a inteligenci“ poněkud nekriticky pracují s užitím výrazů patřících do jiného slohového útvaru (např. na str. 155 – „Český školský systém je posedlý testováním“) nebo se uchylují k nevědeckým definitivám (str. 155 – „Příslušníci romské menšiny jsou soustavně diskriminováni vzhledem k přístupu ke vzdělání, a to i na základě jejich výkonů v testech inteligence“). Na druhou stranu je nutné uznat, že tyto nedostatky jsou vyváženy např. uvedením teorií inteligence a Lynnova výzkumu IQ ve světě se zdůrazněním nedostatků tohoto typu testování.

V současnosti, ale i v minulosti byly velice oblíbené anekdoty o rozdílnostech v afektivitě, zejména v jejich projevech u jiných kultur a etnik. Toto populární téma je autory uchopeno zcela seriózně. Autoři uvádí dvě základní hypotézy: emoce jsou univerzální, nebo jsou kulturně podmíněné. Vliv prostředí na vývoj emocí a jejich projevy je patrný. Za zajímavou nejen z pohledu emocí, ale vůbec celkové schopnosti vnímat realitu můžeme považovat autory uvedenou Sapir-Whorfovou hypotézu, která tvrdí, že jazyk je jakýmsi programem pro utváření myšlenek a emocí, resp. že od jazyka se odvíjí vše ostatní – zejména myšlení, a tedy i celá komunikace, v našem případě její interkulturní část. Jazyk může mít dle této hypotézy za následek i zcela jiné vnímání času, čímž může vést ke zcela odlišným životním strategiím, např. v uspokojování potřeb.

Pro interkulturní komunikaci, která je předmětem studia sociální pedagogiky a pracovním instrumentem některých sociálních pracovníků a pedagogů zabývajících se edukací, integrací a inkluzí lidí z jiných kulturních okruhů, může být užitečná rovněž osmá kapitola pojednávající o identitách a konfliktech z pohledu interkulturní psychologie. Autoři v této kapitole jinak dále běžným způsobem definují a třídí pojmy jako předsudky, stereotypy, xenofobie, rasismus, antisemitismus, afirmativní akce, politickou korektnost atd.

Za nadbytečné vzhledem k ambicím autorů, aby monografie odpovídala na otázky dneška, považuji uvedení podkapitol o eugenicé a antisemitismu. Tyto termíny se hodí spíše do historie či do výzkumu dnes zcela marginálních sociálně patologických jevů. Na druhou stranu v podkapitole o xenofobii absentuje uvedení jejich etiketizačních důsledků. Medializace, přesněji mediální deformace vede k ostrakizaci, marginalizaci a někdy i kriminalizaci jedinců, kteří se zdánlivě mohou projevat jako xenofobové. Kritika interkulturního optimismu nebo multikulturalismu často vede k takovémuto dehonestujícímu jednání. Totéž se týká rasismu a islamofobie. Jedná se o spřízněné pojmy, které mají označovat negativně deviantní chování, rovněž se však ve veřejném prostoru stávají nástrojem

pro diskvalifikaci oponenta. Vzhledem k tomu, že je v knize islamofobie definována jako marginální jev, je nutné podotknout, že její nárůst během r. 2016 byl exponenciální. Pro iracionální strach z islámu a Muslimů se jako žádoucí jeví i termín převzatý z němčiny – islamoalarmismus. Lépe vystihuje dobovou i prostorovou podmíněnost a dynamiku tohoto jevu.

Součástí knihy jsou i hesla v úvodech jednotlivých kapitol. Autoři citují i britského filozofa Rogera Scrutona. Ke škodě publikace však chybí Scrutonem definovaný pojem oikofobie, který velice úzce souvisí xenocentrismem letmo zmíněným na straně 205. Pro lepší konceptualizaci nekritického kosmopolitismu a odporu ke všemu důvěrně známému a místnímu, se jeví právě Scruton jako vhodný autor k dalšímu rozpracování.

Za přínosné lze považovat představení soudobých a více latentních forem rasismu a diskriminace na základě barvy pleti, politické korektnosti jako nápravnému a autocenzurnímu instrumentu, který je dle některých hypotéz postmoderní ideologií, ač to tvůrci této doktríny popírají.

Monografie *Interkulturní psychologie* je knihou, která vychází z mnoha vědeckých oborů, jak její autoři deklarují. Jistě by si zasloužila větší rozsah a rozpracování některých kapitol a témat. Svět počátku 21. století je místem ve znamení velkých změn na globální úrovni. Co platilo včera, nemusí platit dnes. Geopolitické, etnografické a kulturní změny jsou pro tuto dobu signifikantní. Přispění k pochopení druhých je záslužný čin. Harmonizace vztahů mezi kulturami a snaha o porozumění a kulturní harmonii je velkou výzvou pro naši dobu. Proto si dovoluji chápat tuto knihu jako pomocníka při tvorbě racionálního a tolerantního prostředí.

Michal Ševčík

Helianthus – Institut pro kulturu a vzdělávání, z. s., Brno